

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY: лінгвокогнітивний та лінгводискурсивний аспекти» зі спеціальності 035 Філологія 15 лютого 2024 року.

Добрушина Марія Юріївна, 1995 року народження, громадянка України, освіта вища: 2018 року з відзнакою закінчила Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара і здобула кваліфікацію: ступінь вищої освіти магістр зі спеціальності «Філологія», спеціалізація «Германські мови та літератури (переклад включно)».

Навчалася в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара з 2019 до 2023 року.

Дисертацію виконано в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Анісімова Алла Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Здобувачка має 21 наукову працю за темою дисертації, із яких: 5 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у виданні, що входить до бази SCOPUS; 5 – в інших періодичних наукових виданнях, 10 тез доповідей на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях.

1. Добрушина М. Ю. Лексико-семантична варіативність номінанта концепту LANGUAGE POLICY в лінгводискурсивному аспекті. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип 47, том 1, 2022. С. 173–180.

2. Добрушина М. Ю. Номінативне поле та номінативний простір концепту LANGUAGE POLICY: теоретичний аспект. *Мова. Література. Фольклор*. Запоріжжя, №2, 2022. С. 16–22.

3. Anisimova A., Safonova N., Dobrushyna M., Lysenko N., Bezrodnykh I. Corpus and Experimental Methods as the Components of the Cognitive Research of the Concept Language Policy. *Studies in Media and Communication*, 10(3), 2022. P. 47–54. (Scopus)

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Дьячок Н. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та слов'язнавства Дніпровського національного

університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Приходько Ганна Іллівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету Міністерства освіти і науки України зазначила деякі положення, які сприятимуть уточненню та повноті опису результатів дослідження:

1. Маємо зауважити, що низка теоретичних положень, сформульованих мовознавцями, на які спирається М. Ю. Добрушина, містять або аналітичний характер, або лише є частково залученими до прикладного опису концепту. Розглядаючи підходи до розуміння концепту в п. 1.3. «Варіативність підходів до вивчення концептів», авторка надає аналітичний огляд деяким з них без їхнього практичного застосування (с. 53 – лінгвофілософський підхід, с. 54 – філософсько-культурологічний підхід тощо).

2. На сторінках першого розділу дисертантка описує методи лінгвокультурологічного дослідження концептів (с. 72-73), приділяючи їм багато уваги, проте на сторінках розділів 2 та 3 не представлено практичне залучення цих методів до опису досліджуваного концепту. Авторка пояснює це тим, що «вказані методи могли бути залучені до нашого дослідження, проте, результати асоціативного експерименту показують, що явище language policy не набуло загальноприйнятого значення, власне концепт LANGUAGE POLICY ще не повністю вийшов на рівень «від культури до індивідуальної свідомості» (с. 73). На нашу думку, було б доцільно продемонструвати прикладне застосування деяких методів лінгвокультурології, адже, за твердженням дисертантки, концепт LANGUAGE POLICY «містить культурні складники, які залежать від екстралінгвістичних чинників» (с. 73). Вважаємо, що такий аналіз міг би увиразнити та унаочнити варіативність вербалізації досліджуваного концепту.

3. У розділі 2 з'являється поняття когнітивного компоненту: «зона ближньої периферії *groups (групи)* охоплює щонайменше 35 когнітивних компонентів» (с. 103). Це доволі цікаве потрактування асоціативних складників концепту. У подальшому дисертантка неодноразово звертається до нього, але не наводить критеріїв його визначення та дефініювання. Просимо коментарів.

4. У підрозділі 2.4. «Лексико-семантична варіативність номінанта language policy концепту LANGUAGE POLICY в лінгводискурсивному аспекті», дисертантка пише про те, що «метою є розширення меж дослідження концепту LANGUAGE POLICY в лінгвістичному напрямі, а саме встановлення лексико-семантичної варіативності номінанта концепту LANGUAGE POLICY в лінгводискурсивному аспекті» (с. 125-126). У теоретико-методологічному розділі розвідки детально описано підходи до визначення феномену «концепт», де зазначено, що лінгвістичний підхід ґрунтується на дефінітивному аналізі (с. 51). У зв'язку з чим виникає запитання, чи розглядався у цьому підрозділі концепт LANGUAGE POLICY крізь призму власне лінгвістичного підходу, адже у п. 2.4. авторка аналізує концепт з урахуванням дефінітивного аналізу?

5. Текст дисертації має певні недоліки стилістичного та технічного

характеру. Наприклад, «різноманітні запозичення, які витісняють уже наявні варіанти та які із часом втрачають свої значення» (с. 143).

Опонент зазначила, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Таценко Наталія Віталіївна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри іноземних мов та лінгводидактики Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України, визнаючи оригінальність, теоретичну та практичну валідність дисертації, динамічність предмета дослідження, висловила кілька зауважень стосовно викладеного матеріалу:

1. У підрозділі 1.1 «Концепт як лінгвокогнітивне явище», узагальнивши значну кількість дефініцій, на ст. 41 авторка надає своє визначення концепту як ментального утворення, яке формується в процесі пізнання людиною навколишнього світу та яке охоплює знання, фізичний та психологічний (емоційний, чуттєвий) досвід людини, яке, на мою думку, не є вичерпним. По-перше, у визначенні не вказано, що це утворення є вербалізованим, хоча концепція дисертації ґрунтується саме на аналізі його номінативного простору та лексико-семантичної варіативності. По-друге, не зазначено, чи це утворення розглядається як статична чи динамічна структура. По-третє, вказуючи на доцільність використання польової структури для опису концепту, Марія Добрушина не згадує про це у своїй дефініції.

2. У підрозділі 3.1. «Роль асоціативного експерименту у встановленні вербалізаторів концепту LANGUAGE POLICY» (ст. 142), визначаючи концепт LANGUAGE POLICY крізь експериментальну методику, дисертантка вдається до асоціативного експерименту, спрямованого на виявлення ключових асоціацій з однойменним концептом. Марія Добрушина зазначає, що в опитуванні брали участь резиденти таких країн: Україна (60), Франція (18), Німеччина (15), Польща (17), США (8) та Туреччина (2). По-перше, такої кількості респондентів недостатньо для серйозних висновків про те, як концепт LANGUAGE POLICY об'єктивовано у свідомості громадян. По-друге, у додатку А (с. 238) надано лише зразок анкети, що не є достатнім для підтвердження тих кількісних та якісних висновків асоціативного опитування (реакції на словосполучення-стимул language policy), які надані на ст. 147-158. Отже, висновки постають суто декларативними, тобто, не підтвердженими доказами. Чекаю на пояснення під час захисту.

3. Практичні розділи дисертації переважані теоретичним матеріалом, який подається дещо еkleктично серед практичних здобутків. Надавши своє визначення концепту у першому розділі, дисертантка продовжує аналізувати інші дефініції у другому розділі (ст. 91, 126). Підрозділи 2.1. «Вплив глобалізаційних процесів на формування концепту LANGUAGE POLICY» (ст. 89), 3.3. «Корпусний аналіз вербалізаторів концепту LANGUAGE POLICY» (ст. 161) є суто теоретичними. До завдань свого дослідження авторка не вносить розподіл концепту на модуси, утім, у підрозділі 2.4. «Лексико-семантична варіативність номінанта language policy концепту LANGUAGE POLICY в

лінгводискурсивному аспекті» (ст. 126) дисертантка додає теоретичний матеріал про раціонально-логічний, образно-ідентифікаційний та організаційний модуси концепту (за Н. Таценко), проаналізувавши декілька концептуальних метафор концепту LANGUAGE POLICY і не здійснюючи ґрунтовного аналізу вищевказаних модусів.

4. У підрозділі 2.2. «Юридичний та політичний дискурси як ключові напрями вербалізації концепту LANGUAGE POLICY» на ст. 96 Марія Добрушина надає лексичні одиниці-репрезентати концепту LANGUAGE POLICY без посилань та без пояснень, чому вона до них уналежнює такі лексеми та словосполучення, як *in rural villages, still studying, self-employed, managers, housepersons, manual workers, the retired, people who use the internet daily, unemployed, people who have difficulty paying bills, aged 15-24, aged 25-39, aged 40-54*, тощо. Дозволю собі процитувати абзац на ст. 97: «Визначимо основні вербалізатори, які трапляються в усіх досліджених 97 джерелах: *language (мова), national language (національна мова), official language (офіційна мова)*. Серед інших, не менш важливих вербалізаторів концепту вважаємо: *titular language (титульна мова), language of minorities / minority language (мова національних меншин)*». Не зрозуміло, на чому ґрунтується ця думка, на кількісних чи якісних критеріях і які саме джерела є її доказами. Це саме стосується і побудованої польової структури концепту LANGUAGE POLICY (ст. 102, рис. 1). Вважаю, що доцільно було б надати підтвердження в додатках, а також пояснити, за яким принципом було розмежовано когнітивні ознаки зон ближньої та дальньої периферії концепту LANGUAGE POLICY. Загалом, принципи роботи з прикладами висвітлені не досить прозоро.

Опонент наголосила, що викладені міркування мають дискусійний характер та не свідчать про суттєву критику, а отже, є підстави вважати розглядувану дисертаційну працю завершеним самостійним науковим доробком, в якому повною мірою розкрито тему й досягнуто всі завдання, що були сформульовані на початку.

Корольова Валерія Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України зазначила певні аспекти, що привертають увагу для подальшого обговорення:

1. Серед основних термінів когнітивної лінгвістики дисертантка використовує, зокрема, термінолексеми «концептосфера» (с. 34, 36, 124). Як корелює цей термін з поняттями «картина світу», «концептуальна картина світу», які авторка використовує також у своєму дослідженні.

2. Для встановлення різних варіантів вербалізації номінативного простору концепту LANGUAGE POLICY досліджено тексти політичного, юридичного та освітнього дискурсів, що, безперечно, вважаємо вмотивованим, оскільки ці дискурси є основними для вербалізації досліджуваного концепту. Утім, на нашу думку, цікавим був би також аналіз медійного дискурсу як важливого простору суспільної комунікації, який швидко реагує на будь-які зміни в суспільстві та віддзеркалює новітні тенденції розвитку й трансформацію мови.

3. Пояснюючи роль асоціативного експерименту в дослідженні семантичної структури лексичної одиниці, дисертантка зауважує, що сприйняття людьми слів-стимулів це залежить від багатьох екстралінгвальних чинників, серед яких найбільший вплив мають політична ситуація та культура (с. 84). У цьому разі постає питання, чи можна трактувати концепт LANGUAGE POLICY як соціокультурний, спираючись на класифікацію, подану на с. 59-60.

4. Основні результати польових досліджень, зокрема асоціативного експерименту, базовано на відповідях респондентів з таких країн: Україна (60 опитаних), Франція (18 опитаних), Німеччина (15 опитаних), Польща (17 опитаних). Хотілося б почути коментар дослідниці щодо принципів вибору саме цих країн для опитування. І чому, наприклад, до цього складу не ввійшла Швейцарія із цікавою мовною ситуацією. Можливо, це стане перспективою ваших подальших наукових розвідок.

Ці часткові зауваження й уточнення, на думку рецензента, у жодному разі не ставлять під сумнів наукову концепцію дослідження, не позначаються на теоретичній і практичній значущості отриманих авторкою результатів і не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

Панченко Олена Іванівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України також висловила окремі дискусійні питання і зауваження.

1. На нашу думку, занадто деталізовано методи дослідження концептів. Загальноприйнятими є менш розгалужені класифікації методів лінгвістичного аналізу, які не охоплюють зокрема метод прототипів тощо. На сторінках розділу 1 дисертантка пише про метод фреймового аналізу (с. 67), зазначаючи, що «представлене дослідження ... складно представити у вигляді фреймової структури, тому, з огляду на результати, ... та на властивість переходу деяких когнітивних компонентів з однієї зони в іншу, залучаємо саме польову модель, яка виразно відтворює структуру зв'язків між елементами концепту» (с. 67). Проте, вважаємо, що постає необхідність деталізації такого висновку.

2. Потребує уточнення порівняння понять «простір» та «поле», які в деяких частинах роботи розглядаються як синоніми, зокрема під час аналізу номінативного простору та номінативного поля (с. 41 та далі у цьому підрозділі), а в інших явище «поля» вживано окремо від «простору», як-от асоціативне поле (с. 85, с. 202).

3. Аналізуючи політичний, юридичний та освітній дискурси, Марія Юрїївна згадує терміни «дискурсивний» та «дискурсний». Чи вбачає дисертантка різницю між цими термінами?

4. На сторінках першого розділу зазначено, що польова модель «виразно відтворює структуру зв'язків між елементами концепту». У подальшому дисертантка спирається на цю модель та узагальнює результати у вигляді поля з його ядром та периферією. Постає запитання: за яким принципом розрізнено ближню та дальню периферію концепта?

Як зазначила рецензент, відповіді на ці запитання були б бажані, але зауважила, що це жодним чином не впливає на високу оцінку дисертаційної роботи та кваліфікації її автора. Варто зазначити, що ці недоліки не впливають ні на актуальність та значущість отриманих у роботі результатів, ні на зрозумілість пояснень та достовірність висновків.

Анісімова Алла Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Результати відкритого (онлайн) голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

На підставі результатів відкритого (онлайн) голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Добрушиній Марії Юріївні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Голова
разової спеціалізованої
вченої ради



Наталя ДЬЯЧОК